

## ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА

УДК 378.011

О. В. БУГАКОВА

здобувач

Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди

### ПРОБЛЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ БАТЬКІВ ТА ШКОЛИ У ВИХОВАННІ УЧНІВ

*У статті на основі аналізу наукової літератури розглянуто виховні моделі та системи організації взаємодії батьків і школи. Показано взаємозв'язок сім'ї та школи, зокрема відзначено, що сім'я є дзеркальним відображенням усіх досягнень суспільства щодо морального прогресу, розвитку та створення умов для формування особистості дитини. Акцентовано увагу на першій дослідницькій станції з народної освіти, у межах якої була зроблена спроба дослідження соціальних проблем взаємодії освітнього закладу з навколишнім середовищем, зокрема з батьками. Заслужує на увагу виховна концепція, спрямована на побудову взаємодії сім'ї та освітнього закладу, відображена в педагогічній діяльності К. Венцеля (втілення в життя ідеї вільного виховання). Обґрунтовано виховну систему А. Макаренка, яка характеризує певні засади сімейного виховання дитини.*

**Ключові слова:** учитель, учні, батьки, виховання, школа, організація, взаємодія.

Сім'я є однією з найбільших цінностей, створених людством за всю історію свого існування. Як суспільне явище вона посідає одне з найважливіших місць і є предметом дослідження багатьох учених. Це пов'язано з тим, що сім'я як основний соціальний інститут відповідальна, насамперед, за продовження роду, а на батьках лежить функція передачі сімейних цінностей своїм дітям.

Аналіз наукової літератури дає підстави стверджувати, що проблемі сімейного виховання дітей і взаємодії батьків та школи присвячені праці Ю. Азарова, Н. Гончар, І. Гребенникова, Р. Дорогих, Н. Карташева, Є. Сермяжко, В. Сухомлинського, А. Троцько, Л. Штефан та ін.

Проте, попри посилену увагу науковців до цієї проблеми, організація взаємодії батьків та школи у вихованні учнів не набула належного опрацювання.

**Мета статті** – на основі аналізу наукової літератури розглянути виховні моделі та системи організації взаємодії батьків і школи.

С. Рубінштейн [8] розкрив поняття сім'я у вигляді ціннісного духовно-морального союзу (спільнота), що складається з батьків і дітей та пов'язаний не лише житловими умовами та економічною залежністю, а й почуттями, що ґрунтуються на кровній спорідненості. Учений у своєму визначенні зробив акцент на сім'ї як основному чиннику соціалізації, розвитку, виховання дітей – майбутніх громадян суспільства.

Сім'я є дзеркальним відображенням усіх досягнень суспільства щодо морального прогресу, розвитку та створення умов для формування особистості. Однак такі аспекти, як роль, значення та функції батьківства змінюються разом зі зміною характеру самого суспільства, попри те, що сім'я є первинною та разом з тим найбільш стійкою ланкою суспільства. Мабуть, це не тільки є позитивною стороною та механізмом збереження соціальних традицій людства, а й пояснює характерну для сучасної України кризу основних інститутів виховання: сім'ї, освітніх установ, дитячої та молодіжної субкультур.

Фундамент ідеї “вирощування” людини як особистості завжди спирався на соціальні традиції, норми соціально-культурної діяльності, позитивний досвід виховання. У зв'язку із цим доречно говорити про педагогізацію виховного середовища у вітчизняній історії. Ця ідея була висловлена в різні часи філософами П. Чаадаєвим, Н. Реріхом та ін.

У зв'язку із цим і П. Чаадаєв ще на початку ХІХ ст. вже описував негативні тенденції суспільного життя, пов'язані з відсутністю внутрішнього розвитку, природного процесу, коли кожна нова ідея повністю витісняє старі, тому що “вона не впливає з них, а бозна-звідки взялася” [10, с. 25].

Усебічність і гармонійність розвитку особистості не може формуватися без активної участі батьків. У цьому процесі активну роль відіграє педагогічна взаємодія між батьками та школою [11].

А. Макаренко відзначав, що особистість дитини не виховується частинами, вона створюється у вигляді синтезу всієї суми впливів, яких вона зазнає. Педагог створив власну систему педагогічної роботи з вихованцями, називаючи відхід від системного бачення педагогічного процесу та односторонню націленість, нехай навіть нешкідливу й навіть корисну, “помилкою етичного фетишизму” [7, с. 112].

Під цю характеристику можна підвести цілий ряд відомих гуманістичних моделей виховання, таких як “школа радості” М. Монтесорі, “виховання до свободи” Р. Штейнера. Попри очевидну привабливість цих моделей і їх величезне значення для розвитку сучасної гуманістичної педагогіки, їх обмеженість виявляється в односторонності мети на ідеал, що в кінцевому результаті вступає в суперечність з гармонією в реальному житті [4, с. 41].

Подолати цю суперечність при моделюванні виховних систем допомагає, на нашу думку, принцип парної амбівалентності, розроблений у філософських працях і застосований у побудові педагогічних моделей [5]. Згідно із цим принципом при визначенні цілей виховання необхідно, з одного боку, враховувати діалектичний характер життєвих суперечностей, а з іншого – розуміти особистість як єдність протилежностей. Тому, наприклад, вихованець “школи радості” повинен, крім усього іншого, уміти стійко переносити фізичні й моральні страждання, а також бути здатним до співчуття та готовим до активної допомоги тим, хто її потребує. У зв'язку із цим значущою для побудови будь-якої виховної системи є постановка питання правильного вибору педагогічного шляху й пошуку умов для

розв'язання досліджуваної проблеми, формування ключових передумов для її успішного вирішення.

У вітчизняній педагогіці проблемі організації виховного середовища було присвячено багато праць ще в 20–30-х рр. ХХ ст. (Е. Аркін, П. Блонський, Л. Виготський, С. Гессен).

Так, у 1919 р. в Малоярославецькому повіті Калузької губернії С. Шацький відкрив першу дослідну станцію з народної освіти, у межах якої була зроблена спроба дослідження соціальних проблем взаємодії освітнього закладу з навколишнім середовищем, зокрема з батьками.

Учений одним з перших актуалізував тісну співпрацю освітнього закладу з населенням і цілим рядом громадських організацій, у результаті якого був отриманий реальний результат. Уже тоді вчений висунув ідею про те, що школа як освітній заклад – це центр виховання в соціальному середовищі, який дає змогу вивчати чинники впливу цього середовища на процес виховання дитини, аналізувати їх, а потім спиратися на позитивні аспекти, усуваючи при цьому негативний вплив зовнішнього середовища на школяра або принаймні роблячи його більш м'яким. У сільському поселенні школа взагалі є основою розвитку соціального середовища, тому провідними завданнями такого освітнього закладу стають поширення й організація процесу виховання на навколишнє мікросередовище [3; 12].

С. Шацький ґрунтовно досліджував феномен виховання, сформувавши власне концептуальне бачення цього процесу. Сам термін “виховання” дослідник вживав у широкому й вузькому значенні. Так, виховання, яке учень отримував у межах організованого освітнього процесу, він позначав як малий педагогічний процес, а вплив батьків, однолітків, друзів – як великий педагогічний процес. Педагог-дослідник дійшов висновку, що виховання дітей виключно в стінах освітнього закладу із самого початку приречене на невдачу, оскільки сприяє розвитку нещирості й таємничості, тому що учні, на словах погоджуючись з установками педагогів, можуть у житті чинити всупереч їм. Тому завданням освітнього закладу є вивчення організованих і неорганізованих впливів на дітей для того, щоб боротися з негативними впливами навколишнього середовища, спираючись при цьому на позитивні аспекти.

У зв'язку із цим С. Шацький у своїй практичній діяльності формував партнерські зв'язки з батьками [12].

Ще одна виховна концепція, спрямована на побудову взаємодії сім'ї та освітнього закладу, відображена в педагогічній діяльності К. Вентцеля, який втілював у життя ідеї вільного виховання. Упродовж 1906–1913 рр. учений проводив експеримент, у межах якого в створеному ним “Будинку вільної дитини” учень міг набути різнобічного, гармонійного розвитку відповідно до своїх задатків і здібностей. К. Вентцель відкрив, крім “Будинку вільної дитини”, й інші нові навчально-виховні установи: “Товариство друзів природного виховання”, “Батьківський клуб”, “Музей зразкових ди-

тячих іграшок”, – в межах яких реалізовував виховання учнів, організовував співпрацю дітей, батьків і вихователів [2].

У 20-х рр. ХХ ст. Інститут методів шкільної роботи під керівництвом В. Шульгіна проводив наукове дослідження проблем педагогіки середовища. У процесі вивчення питання взаємодії освітніх установ і середовища В. Шульгін обґрунтував шляхи розвитку педагогіки як сукупності нових педагогічних напрямів: педагогіки колгоспів, радгоспів, профспілок, педагогіки дорослих (те, що нині називається “андрагогіка”), побутової педагогіки тощо. Таке системне розуміння практичних аспектів педагогіки передбачало мобільність зазначених напрямів і їх націленість на виховання, перш за все, різних соціальних верств населення. Ці роботи можна вважати спробою знайти шляхи організації всебічної системи виховання всього населення країни. Для нашого дослідження тут важливі ідеї інтеграції педагогічних зусиль дорослих, різних соціальних інститутів, націлених на розвиток системи виховання підростаючого покоління, створення виховного простору й об’єднання можливостей сім’ї, освітніх організацій, професійних спільнот для вирішення спільних завдань виховання дітей.

Сім’я як потенційний партнер у вихованні дітей широко представлена в працях А. Макаренка, який усього себе віддавав “проекції завтрашнього дня” суспільства, намагався бути людиною, “уповноваженою народом висловлювати прагнення і перспективні профілі життя” [7, с. 209].

У зв’язку із цим одне із центральних місць у літературній і педагогічній діяльності А. Макаренка посідають питання буття й духовного зростання особистості, соціально-етичні та естетичні проблеми та цінності суспільства. Особливо активно вчений досліджував проблеми становища людини й молодого покоління в суспільстві, вважаючи їх у педагогіці основними. “Макаренківський” виховний колектив можна назвати базою для створення реальних умов для соціально повноцінного й вільного розвитку особистості. Різноманіття видів і напрямів колективної діяльності, що були створені в межах цієї діяльності відносин, широкі можливості для індивідуального вибору, покладені А. Макаренком в основу становлення особистості в колективі.

Стрижневим у теоретичному обґрунтуванні педагогічної системи А. Макаренка є поняття “паралельна дія”, що характеризує певні об’єктивно існуючі закономірності виховання, які спостерігаються в народно-педагогічній культурі, засадах сімейного виховання дитини. Ці закономірності виявляються в тому, що виховання органічно вписується в життєвий процес сім’ї та здійснюється в природних умовах спільного життя й діяльності батьків і дітей, базується на їх взаємній повазі, любові, загальносімейній моралі.

Надалі ця ідея була підхоплена Ю. Бабанським, Л. Гордіним, Б. Ліхачовим та ін.

Вони синтезували виховний процес з погляду його цілісності, яка характеризує внутрішню єдність об’єкта, його автономність і є об’єктивною

властивістю предметів зовнішнього світу. Цілісні предмети оточують нас, існуючи на всіх рівнях організації матеріального світу. Але при цьому цілісність не можна назвати властивістю, постійно властивою предмету або процесу, оскільки вона може виникати на одному етапі розвитку предмета й зникати на іншому [1].

Б. Лихачов, досліджуючи цілісність і системність науково організованої педагогічної діяльності, доповнює їх поняттями доцільності, послідовності, інтегративності, взаємодії підсистем у межах загальної системи. При цьому складність педагогічного процесу й неоднозначність його результатів пов'язані з тим, що дитина виховується цілісно в цілісному життєвому потоці відносин. Однак, в організованій навчально-виховній роботі освітньої установи увагу педагогів зосереджено на окремих спеціалізованих підсистемах [6, с. 129].

Відомий вітчизняний педагог В. Сухомлинський [9] у своїй професійній діяльності прагнув до побудови продуктивної взаємодії школи та батьків у питаннях навчання, виховання й розвитку дитини, інтегруючи тим самим виховний потенціал двох соціальних інститутів, пролонгуючи педагогіку простору та часу становлення особистості дітей. Учений створив педагогічну школу для батьків, спрямовану на підвищення їх психолого-педагогічної культури. До того ж програма такої школи охоплювала всі розділи курсу педагогіки й психології, розкривала основи фізичного, розумового, морального та естетичного виховання; вікової психології, психології особистості.

**Висновки.** Отже, усе вищезазначене вважаємо педагогічно перспективним і на початку ХХІ ст. Це пояснюється тим, що навколишнє середовище продовжує бути полем соціальної діяльності та відносин людини, де формуються та реалізуються її здатності, де кожна особистість безпосередньо включена в життєдіяльність суспільства. Соціальне середовище є складним, різноманітним, а нерідко й суперечливим світом, що містить сукупність соціальних умов і ситуацій, речей та особливостей соціального оточення, сфери спілкування, умов місця й часу, всю матеріальну та духовну культуру суспільства.

Однак освоєння соціальних норм, законів соціального середовища як процес соціалізації особистості на сьогодні має, звичайно ж, свої особливості. Якщо в колишній парадигмі освіти соціалізацію розглядали як процес, що цілком детермінує розвиток особистості й становлення індивідуальності, то гуманістичне розуміння освітнього процесу та ідеї екзистенціальної сутності розвитку й саморозвитку індивіда змінюють і сучасні уявлення про соціалізацію. Досить часто батьки стикаються з бажанням взаємодіяти з єдиним, координаційним органом, здатним об'єднати виховні зусилля різних інститутів соціалізації своєї дитини. Таким органом, як і раніше, нині є школа. Однак, попри регламентацію діяльності вчителів, класних керівників, напрями якої чітко прописано в їх посадових інструкціях, наказах, інших нормативно-правових актах, не всі вчителі готові до такої

взаємодії. Соціокультурний простір школи та сім'ї об'єднує їх на основі принципів педагогічного партнерства, створює оптимальні умови для соціалізації дитини шляхом інтеграції її в певне розвивальне середовище.

Проведене дослідження не претендує на всебічне розв'язання проблеми й не вичерпує всіх аспектів окресленої теми, а закладає основу для подальшого дослідження взаємодії батьків та школи й виокремлення педагогічних умов, які сприятимуть ефективній організації цього процесу.

#### Список використаної літератури

1. Бабанский Ю. К. Оптимизация процесса обучения. Общедидактический аспект. Москва : Педагогика, 1977. 256 с.
2. Вентцель К. Н. Идеальная школа будущего и способы ее осуществления. *Хрестоматия по истории школы и педагогики в России*. Москва, 1974. Вып. 27. С. 27–34.
3. Кривошеев В. Т. Социальное партнерство и корпоратизм: российская специфика. *Социс*. 2004. № 6. С. 134–142.
4. Кузнецова Н. А. Подготовка будущих учителей к партнерско-педагогическому взаимодействию с родителями школьников : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Армавир, 2016. 185 с.
5. Кулюткин Ю. Н. Моделирование педагогических ситуаций. Москва, 1981. 120 с.
6. Лихачев Б. Т. Педагогика : курс лекций : учеб. пособ. для студ. пед. учеб. завед. и слушат. ИПК и ФПК. Москва, 1992. С. 370.
7. Макаренко А. С. Педагогические сочинения : в 8 т. Москва, 1983–1986. Т. 7. 546 с.
8. Рубинштейн С. Л. Общественное или семейное воспитание. Москва, 1916. 120 с.
9. Сухомлинский В. А. Родительская педагогика. Москва, 1978. 96 с.
10. Чаадаев П. Я. Философские письма. *Россия глазами русского*. Санкт-Петербург, 1991. Вып. 7. С. 201–212.
11. Черноус Н. А. Сутність педагогічної взаємодії. *Науковий вісник* : зб. наук. пр. Одеса, 2014. Вип. 3–4. С. 13–18.
12. Шацкий С. Т. Избранные педагогические сочинения : в 2 т. Москва : Педагогика, 1980. 312 с.

*Стаття надійшла до редакції 12.09.2017.*

---

#### **Бугакова О. В. Проблема организации взаимодействия родителей и школы в воспитании учащихся**

*В статье на основе анализа научной литературы рассмотрены воспитательные модели и системы организации взаимодействия родителей и школы. Показано взаимосвязь семьи и школы, в частности отмечено, что семья является зеркальным отражением всех достижений общества относительно морального прогресса, развития и создания условий для формирования личности ребенка. Акцентировано внимание на первой исследовательской станции по народному образованию, в рамках которой была предпринята попытка исследования социальных проблем взаимодействия образовательного учреждения с окружающей средой, в частности с родителями. Заслуживает внимания воспитательная концепция, направленная на построение взаимодействия семьи и образовательного учреждения, отраженная в педагогической деятельности К. Вентцеля (воплощение в жизнь идеи свободного воспитания). Обосновано воспитательную систему А. Макаренко, которая характеризует принципы семейного воспитания ребенка.*

**Ключевые слова:** учитель, ученики, родители, воспитание, школа, организация, взаимодействие.

**Bugakova O. Problem Organization of the Interaction of Parents and Schools in Teaching Education**

*In the article on the basis of the analysis of scientific literature analyzed educational models and systems for organizing the interaction of parents and school. The author is concerned with the relationship between family and school, which states that the family is a mirror image of all achievements of society in terms of moral progress, development and creation of conditions for the formation of the child's personality.*

*The focus was on the first research station on public education, within the framework of which an attempt was made to study the social problems of interaction of an educational institution with the environment, in particular with parents. According to the author, the educational concept, aimed at building the interaction of the family and the educational institution, deserves attention, is reflected in K. Ventzel's pedagogical activity (implementation of the idea of free education).*

*The educational system of A. Makarenko is described, which characterizes certain objectively existing laws of education, observed in the national pedagogical culture, the principles of family upbringing of the child. These patterns are manifested in the fact that education fits organically into the family's life process and is carried out in the natural conditions of the common life and activities of parents and children, based on their mutual respect, love, family morality. All the aforementioned author considers pedagogically promising and at the beginning of the twenty-first century. This is explained by the fact that the environment continues to be a concrete field of social activity and human relations, where its abilities are formed and realized, where each person is directly included in the vital activity of society.*

*The social environment is a complex, diverse, and often contradictory world containing a set of social conditions and situations, things and features of the social environment, the sphere of communication, the conditions of place and time, all material and spiritual culture of society.*

**Key words:** teacher, pupils, parents, education, school, organization, reciprocity.